

Halina Świeboda

Percepcja społecznych konsekwencji rozwoju społeczeństwa informacyjnego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 67, 219-226

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HALINA ŚWIEBODA

Akademia Obrony Narodowej

PERCEPCJA SPOŁECZNYCH KONSEKWENCJI
ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Wprowadzenie

Problemy rozwoju cywilizacyjnego są powiązane ze sobą w szczególności, niekiedy „niewidoczny” sposób, co sprawia trudności podczas identyfikacji społecznych konsekwencji postępu. Jest coraz więcej obszarów społecznej aktywności, w których osobista satysfakcja z jakości usług jest wyraźnie uzależniona od rozwiązań teleinformatycznych¹. Ze statystyk opublikowanych, po raz kolejny przez Główny Urząd Statystyczny², wynika, że: 97% przedsiębiorstw korzysta z komputerów, a 96% ma dostęp do Internetu, z czego 69% posiada szerokopasmowy dostęp do sieci. Wzrosło również wyposażenie gospodarstw domowych w komputery do 69%³, a 55% użytkowników regularnie korzysta z Internetu. Zwiększają się również umiejętności i kompetencje korzystania z komputera, Internetu oraz usług, takich jak: e-administracja, e-bankowość, e-medycyna. Obok niewątpliwie pozytywnych skutków pojawiły się problemy z bezpieczeństwem informacji i systemów ICT oraz szereg implikacji społecznych.

¹ A. Szewczyk: *Oblicza ubóstwa w społeczeństwie informacyjnym*, PWN, Warszawa 2006, s. 22.

² *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2006–2010*. GUS, Warszawa 2010.

³ *Ibidem*, Liczba osób korzystających z komputera w Polsce wyniosła 19,8 mln w 2010 roku. Wśród tych osób odnotowano 16,7 mln regularnych użytkowników komputera.

W każdej z kultur wraz z pojawieniem się substratu technologicznego⁴ oraz wraz z pierwszymi optymistycznymi na ogół nastawieniami wobec postępu często pojawiały się krytyczne oceny, podkreślające negatywne konsekwencje rozwoju. Katastroficzne oceny skutków cywilizacyjnego postępu odnajdujemy m.in. w pracach J. Ortegi y Gasset, E. Fromma, w Raportach Klubu Rzymskiego. Współcześnie głównymi nosicielami owych niepokojów cywilizacyjnych są masowe media. Dzięki globalnemu obiegowi informacji media odgrywają niezwykle ważną rolę kreatora nastrojów i opinii w społeczeństwie, niewątpliwie wpływając na percepcję. W wielu pracach akcentuje się podejście aksjologiczne do zachodzących zmian, zwraca się uwagę na wykształcenie się nowej formacji cywilizacyjnej z nowym postrzeganiem świata i zmienionym systemem wartości społecznych⁵.

Postrzeżenie zależy od indywidualnych cech osobniczych jednostki, takich jak stan psychofizyczny, zdolności percepcyjne, wiedza, doświadczenie, wiek i płeć. Zależy również od stopnia rozwoju cywilizacyjnego, kulturowego, społeczno-politycznego, gospodarczego i naukowo-technologicznego społeczeństwa. Tak więc jest ono niezmiernie zróżnicowane, filtrowane przez własne ograniczenia poznawcze. Wzorce zachowań nabywane medialną drogą⁶, za pomocą przedstawianych często sprzecznych mitów, naukowo-fikcyjnych wyobrażeń o świecie, zakłócają i tak już deformowaną własnymi ograniczeniami percepcję zmian i zagrożeń. Pociągająca jest świadomość dostrzegania zmian powodowanych rozwojem społeczeństwa informacyjnego, a także wywierany przez media wpływ na zmiany zachowań, wzorców i postaw.

1. Ocena zjawisk wywołanych rozwojem społeczeństwa informacyjnego

Przeprowadzone badania są egzemplifikacją problemu badawczego: Jaki jest społeczny odbiór zachodzących zmian i jak postrzegana jest przez obywateli formująca się społeczeństwa informacyjnego ewolucja tych zmian? Badana społeczność została dobrana arbitralnie. Grupę badawczą stanowili studenci, a więc osoby, które zostały uznane za obywateli formującego się społeczeństwa informacyjnego. Były to osoby, które posiadają dobry dostęp do Internetu, aktywnie z niego korzystają, współtworzą jego zasoby, stanowiąc niejako forpocztę zmian społecznych. Przyjęto, że wymienione cechy reprezentowane są przez studentów Akademii

⁴ L. Zacher: *Transformacje społeczeństw, od informacji do wiedzy*, C.H. Beck, Warszawa, 2007, s. 25–26.

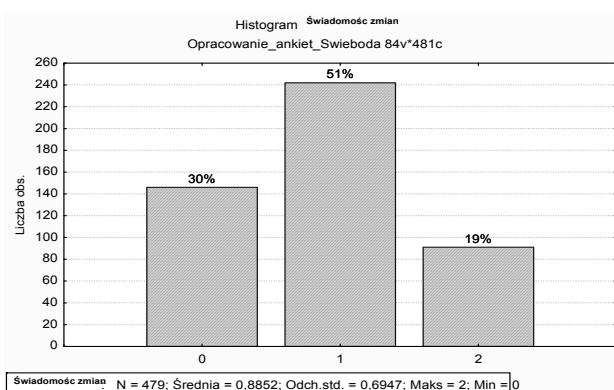
⁵ P. Sienkiewicz, T. Goban-Klas: *Spoleczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wyd. Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999.

⁶ Mediujące matryce interpretacyjne – określenie P. Sztompki, oznaczające „zasób sposobów” patrzenia na zmiany społeczne i interpretowania ich. P. Sztompka: *Trauma kulturowa. Druga strona zmiany społecznej*, „Master of Business Administration” 2000, nr 5(46), s. 44.

Obrony Narodowej, Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki oraz Wyższej Szkoły Informatyki Stosownej i Zarządzania. W badaniach posłużono się sondażem z zastosowaniem ankiety audytoryjnej. Część ankiety, której wybrane wyniki stanowią treść niniejszego artykułu, są źródłem informacji o percepcji intensywności zjawisk dotyczących rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Zawarto w niej pytania najczęściej pojawiające się w dyskusjach dotyczących rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz jego konsekwencji: społecznych, ekonomicznych i politycznych (w kontekście szans, zagrożeń i wyzwań)⁷. Pytanie brzmiało: Czy wyróżniona cecha wzrośnie czy zmaleje, bądź trudno powiedzieć, w wyniku rozwoju społeczeństwa informacyjnego?

W badaniach uczestniczyło 687 osób. Wszystkie dane o licznosciach prób obejmują przypadki, które znalazły się w bazie danych, lecz nie wszystkie przypadki zostały przebadane⁸. Badania ankietowe uzupełnione były pogłębionymi wywiadami prowadzonymi w ramach wykładanego przedmiotu: problemy społeczeństwa informacyjnego oraz gospodarka oparta na wiedzy.

Bez względu na stopień akceptacji społecznej dokonujących się przeobrażeń, wzrasta stopień świadomości istoty zachodzących zmian. W badaniu 51% respondentów wskazało na wzrost świadomości społecznej istoty zachodzących przemian, a tylko 30% określiło zjawisko, że zmaleje, a 19% nie potrafiło określić trendu (rysunek 1). Wynika to z braku publicznej debaty nad megatrendami rozwoju cywilizacyjnego (szczególnie w mediach), nie ułatwia to akceptacji i uniemożliwia zastosowanie się wielu grupom do zmieniających się warunków życia.

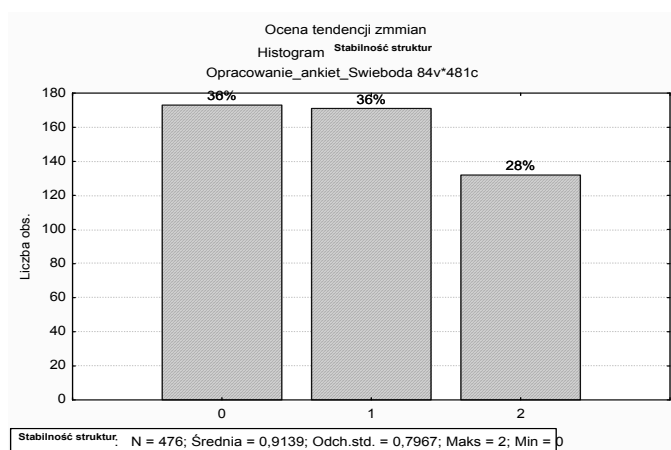
Rys. 1. Świadomość zachodzących zmian

Źródło: badania własne.

⁷ Wykorzystano zestaw pytań opracowanych przez profesorów: socjologa A. Sicińskiego i inżyniera J. Lubacza.

⁸ Część z nich ze względu np. na wadliwie wypełnione ankiety lub problemy z identyfikacją odpowiedzi nie została wprowadzona do bazy danych.

Nowe technologie stwarzają zagrożenia, które ujawniają się w różnych obszarach działalności ludzkiej, w tym ekonomicznej, społecznej i politycznej. Wpływają na percepcję poprzez uaktywnienie pod wpływem technologii własnej infosfery. Żyjemy w burzliwym otoczeniu, bombardowani ogromną ilością informacji, niepewni jej źródła i prawdziwości. Poddawani jesteśmy zabiegom manipulacji przez przekazujących informacje i przez sposób ich przekazywania, które wpływają na postrzeganie stabilności struktur (w szerokim rozumieniu) państwa. W przypadku postrzegania zjawiska jako niestabilne, społeczeństwo reaguje obniżeniem poczucia bezpieczeństwa (rysunek 2).

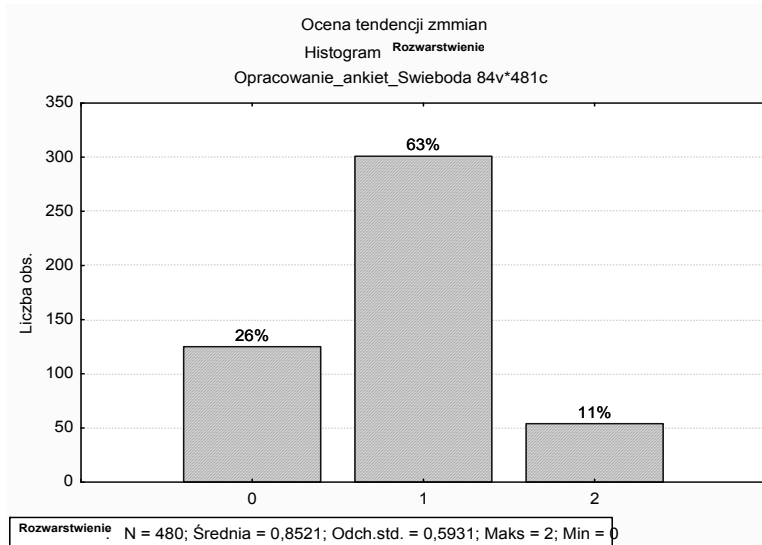

Rys. 2 Stabilność struktur społecznych

Źródło: badania własne.

W takim kontekście postrzeganie stabilności struktur społecznych przez badanych jest zrównoważone (rozkład dwumodalny): 36% badanych uważa, że zjawisko zarówno wzrośnie, jak i zmaleje, przy 28% niezdecydowanych co do oceny zjawiska. Przy tym badani sądzą, że wzrośnie (63%) rozwarstwienie społeczne wywołane bezrobociem strukturalnym i zróżnicowanymi dochodami (rysunek 3). Ma to związek nie tylko ze zmianą systemową dokonaną pod koniec lat 80. ubiegłego wieku, ale również z brakiem umiejętności i kompetencji informatycznych. Jeżeli młodzi ludzie dostrzegają wzrastającą tendencję do rozwarstwienia społecznego, można sądzić, że brak jest mechanizmów instytucjonalnych gwarantujących niwelowanie zjawiska lub pozwalających na niwelowanie go. Oczywiście nie można wykluczyć wpływu ciągle niestabilnej sytuacji politycznej, której jesteśmy świadkami. Uczestnicy badań podkreślali różnicę w odbiorze nowości technicznych przez

nich i przez ich rodziców. Na ogół to młodzi są inicjatorami zakupu coraz nowocześniejszych urządzeń, które są również przez nich obsługiwane⁹.

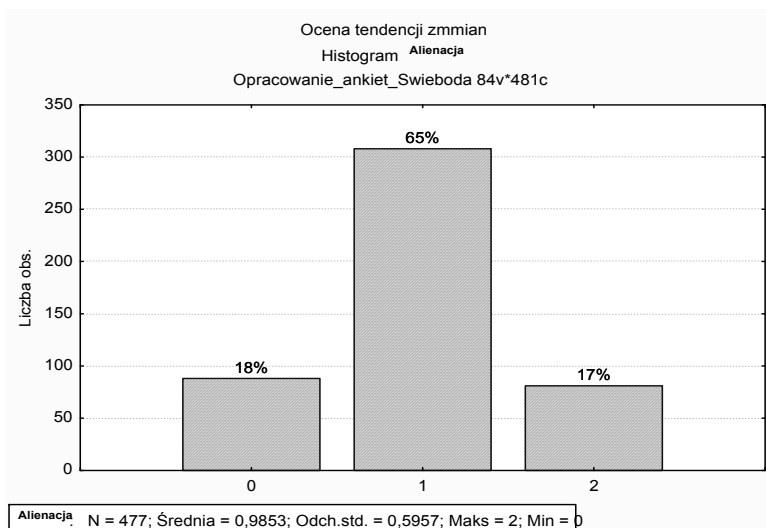
Rys. 3. Rozwarstwienie społeczne

Źródło: badania własne.

Badani obawiają się wzrostu dostrzeganej już obecnie alienacji grup społecznych (rysunek 4). W pogłębionych wywiadach podkreślali, że coraz trudniej utożsamiać się ze społeczeństwem, krajem, a wynika to z antagonizmów, które umiejętnie wykorzystują media (często realizując życzenia sił politycznych) w manipulowaniu społeczeństwem w celu osiągnięcia politycznych korzyści. Na poziom alienacji wpływa coraz bardziej konsumpcyjny styl życia, coraz większe obowiązki zawodowe, przymus ciągłego kształcenia i doszkalania oraz wymóg mobilności, utrudnia to tworzenie trwalszych więzi mikrostruktur (rodziny i pracowni- cych).

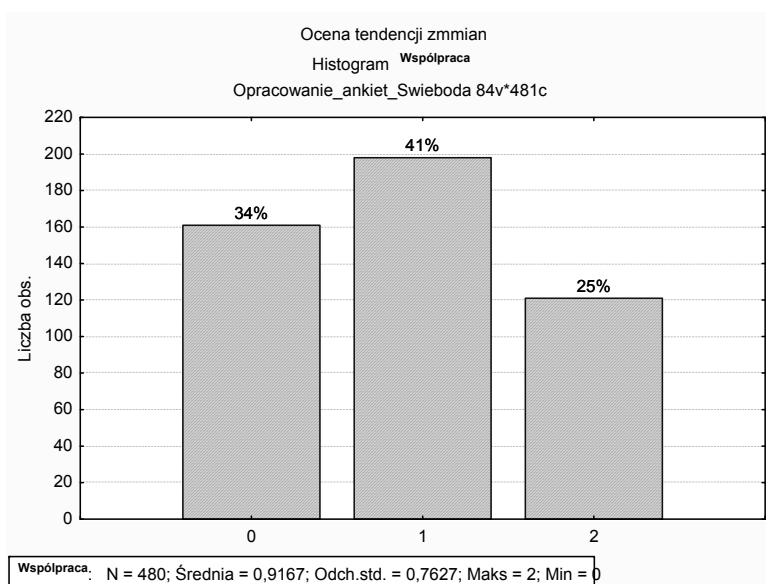
Charakter współczesnego rynku wspiera wzrost rywalizacji, w badaniach akcentowało to zjawisko aż 85% respondentów. Wzrost ten podtrzymuje potrzeba indywidualizmu i dlatego nie dziwi fakt małej gotowości do współpracy z innymi, a także małej solidarności społecznej, chociaż pocieszające jest, że 41% badanych uważa, że gotowość do współpracy może wzrosnąć (rysunek 5).

⁹ Por. *Diagnoza społeczna 2007*, GUS, Warszawa 2010.

Rys. 4. Alienacja grupa społecznych i jednostek, rozkład procentowy

Źródło: badania własne.

Rys. 5. Gotowość do współpracy z innymi

Źródło: badania własne.

Istotne statystycznie jest powiązanie stabilności struktur społecznych i rynku pracy, a także skuteczność mechanizmów rynkowych oraz mechanizmu konkurencji i innowacyjności w gospodarce. Również wpływ mechanizmów ochrony prywatności dla stabilności struktur społecznych, a także ochrona własności intelektualnej, ograniczenia i kontrola obiegu informacji okazały się statystycznie istotne. Rozwarstwienie społeczne pogłębia wzrost roli konkurencji i innowacyjności w gospodarce. Na tę tendencję ma wpływ poziom zdobytego doświadczenia, jak również możliwość systematycznego podnoszenia kompetencji i poszerzania wiedzy. Również ochrona praw ludzkich i obywatelskich w korelacji do rozwarstwienia społecznego, a także humanizacja pracy okazały się statystycznie istotne.

Podsumowanie

W tak krótkim artykule nie sposób ująć wszystkich problemów dotyczących postrzegania zmian skutków rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Zaprezentowano wybrane przykłady analizy z badań ankietowych arbitralnie dobranej grupy badawczej.

Percepcja jest zjawiskiem wielowymiarowym, zależy od czynników osobowościowych (poziomu poczucia lęku i strachu), związanych z osobniczymi zdolnościami rozpoznawania zmian i zagrożeń związanych z postępem technologicznym. Zdolność rozumienia zjawisk oraz zdolność do przewidywania ich rozwoju wzrasta wraz z poziomem wykształcenia.

Rozwój świadomości zmian zależny od mentalnej strony konsumenta techniki, nie idzie w parze z postępem technologicznym. Chociaż według cytowanych badań refleksyjność nad zmianami pojawia się często, zwłaszcza gdy dotyczy zmian personalnych i w bliskim otoczeniu.

Wyspecyfikowane atrybuty opisujące konsekwencje rozwoju społeczeństwa informacyjnego w niewielkiej tylko części dają odpowiedź na postawione pytania. Zastosowane kategorie do opisu systemowych zmian nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy dane zjawisko w ocenie badanych zmieni kierunek rozwoju pod wpływem technologii, gdyż pozostają zobiektywizowanymi subiektywnymi ocenami. Ich wartości nie można zatem przeceniać, lecz brak jest racjonalnej alternatywy metodologicznej.

Literatura

1. Goban-Klas T., Sienkiewicz P.: *Spółeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wyd. Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999.

2. Sienkiewicz P., Świeboda H.: *Spoleczna percepcja zagrożeń bezpieczeństwa obywateli w warunkach globalnego społeczeństwa informacyjnego*, AON, Warszawa 2009.
3. *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2006–2010*, GUS, Warszawa 2010.
4. Szewczyk A.: *Oblicza ubóstwa w społeczeństwie informacyjnym*, PWN Warszawa 2006.
5. Sztompka P.: *Trauma kulturowa. Druga strona zmiany społecznej*. „Master of Bussiness Administration” 2000, nr 5(46).
6. Świeboda H.: *Postrzeganie i ocena skutków rozwoju społeczeństwa informacyjnego w badaniach empirycznych*, w: *Transformacje*, Akademia Leona Koźmińskiego, Warszawa 2008–2009.
7. Zacher L.: *Transformacje społeczeństw, od informacji do wiedzy*, C.H. Beck, Warszawa 2007.

PERCEPTION OF SOCIAL CONSEQUENCES OF THE INFORMATION SOCIETY

Summary

Some results of the analysis of the problems generated by civilization development and also their social perception were presented (the case of Poland). The analysis was based on the recent empirical investigation.

Translated by Halina Świeboda